

PARADOKS(I) NIČELNE TOLERANCE**

Povzetek. Med politikami spoprijemanja z različnimi družbenimi problemi so v strokovnih razpravah vse pogostejši pozivi po ničelni toleranci. Kljub temu so očitki in ugovori zoper te politike vse pogostejši, saj kritiki opozarjajo tako na problematičnost učinkov politik ničelne tolerance kot tudi na redukcionistično in enodimenzionalno pojmovanje različnih družbenih problemov. Pričujoči prispevek analizira nekatere izmed osnovnih »koordinat« problematike ničelne tolerance. Uvodni del prispevka prinaša predstavitev »genealogije« oz. samega izvora teh politik ter področij, ki so bila v zadnjih nekaj desetletjih predmet njene aplikacije. Sledi predstavitev »anatomije« politik ničelne tolerance. Četrty del prispevka prinaša predstavitev posameznih ugovorov in očitkov zoper te politike. Sklepni del obravnava t. i. »paradoks« ničelne tolerance.

Ključni pojmi: ničelna toleranca, toleranca, javne politike, paradoks(i) ničelne tolerance, selektivna netoleranca

Uvod in opredelitev problematike

V sodobni politični teoriji smo v zadnjih nekaj letih priča »redkemu pojavu«, kjer so koncepti, ki jih tradicionalno umeščamo na en ali drugi del spektra tradicionalne delitve med t. i. »levim« in t. i. »desnim« polom, postali del besednjaka nasprotnega pola. Če vzamemo samo najbolj znanega izmed primerov: Ronald Dworkin je svojo teorijo enakosti,¹ kakor je izpostavil G. A. Cohen, zastavil na konceptih izbire in odgovornosti, ki tradicionalno veljata za »najmočnejši ideji iz arzenala protiegalitarne desnice« (Cohen, 1989). V liberalni tabor jima je nato sledila še vrsta drugih konceptov, ki so bili do nedavnega izključna domena različnih oz. raznolikih teoretičnih projektov, npr. libertarne, republikanske ali konservativne politične teorije, npr.:

* Dr. Mitja Sardoč, raziskovalec na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani; dr. Vladimir Prebilič, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

¹ Del Dworkinove monografije *Sovereign Virtue* (2000), kjer je njegova teorija enakosti predstavljena v celoti in temelji na njegovih dveh člankih o enakosti, ki sta bila objavljena v reviji *Philosophy & Public Affairs* (1981a in 1981b).

problematika odgovornosti (Thompson, 2005); integritete (Philp, 2007); dostojanstva (Kateb, 2011); lojalnosti (Keller, 2007); vrlin [npr. patriotizma] (Soutphommasane, 2012) itn.²

Sočasno so nekateri izmed konceptov, ki so bili tradicionalno del t.i. »emancipatorične« retorike liberalne politične teorije, postali predmet številnih ugovorov in očitkov tudi iz lastnih vrst. Med njimi je nedvomno na prvem mestu koncept multikulturalizma ter s tem povezana problematika kulturne različnosti. Prav multikulturalizem je namreč tisti teoretični projekt, kjer se meja med obema poloma sprevrne, saj se emancipatoričnost politik spoštovanja, sprejemanja in vključevanja kulturnih razlik – kakor opozarjajo zagovorniki egalitarnega liberalizma (npr. Barry, 2001) in liberalne feministične teorije (npr. Okin, 1999) – lahko sprevrže v ohranjanje »oblastnih« razmerij znotraj manjšin in drugih [neprevladujočih] družbenih skupin, ki tako ali drugače niso del mainstreama oz. večinske populacije.

Hkrati smo bili priča posameznim primerom, kjer določen koncept zagovarjajo tako na t.i. »levi« kakor tudi na t.i. »desni« strani oz. tako zagovorniki egalitarnega liberalizma (Rawls, 1971) ter zagovorniki libertarne politične teorije (Friedman, 1980). Mednje nedvomno sodi ideja enakih možnosti. Kakor sta v samem predgovoru v zbornik o enakosti zapisala Louis P. Pojman in Robert Westmoreland, je koncept enakih možnosti »v sodobni družbi široko sprejet, vendar običajno ni natančno pojasnjen« (Pojman in Westmoreland, 1997). Tudi John H. Schaar je v svojem članku »Equality of Opportunity, and Beyond« izpostavil, da ima ideja enakih možnosti »malo sovražnikov – politiki, poslovneži, družbeni teoretiki in demonstranti z njo soglašajo – in je zato le redko izpostavljena intelektualnim izzivom« (Schaar, 1997 [1967]: 137).

Da bi bila zmeda – vsaj na intuitivni ravni – še večja, so v okviru strokovnih razprav, ki obravnavajo različne družbene probleme, vse pogostejši pozivi po ničelni toleranci do praks ali dejanj, ki so moralno nesprejemljiva, npr. sovražni govor, nasilje, droge, orožje, ilegalno priseljevanje, doping v športu, spolno nadlegovanje, vandalizem itn. Čeprav bi lahko zaradi liberalnega izvora oz. utemeljenosti koncepta tolerance v liberalnem pojmovanju svobode politike ničelne tolerance povezali z »emancipatoričnim« diskurzom egalitarnega liberalizma, pa je sama sintagma ničelne tolerance artikulirana kot negacija liberalnega pojmovanja tolerance ter na njej utemeljenih politik.³

² Za podrobnejšo analizo problematike enakih možnosti, glej Sardoč (2013a, 2013b).

³ Kljub različnim predpostavkam politik ničelne tolerance ter tolerance kot liberalnega odgovora na problematiko spoprijemanja z različnostjo ju družni odvisnost od same narave njenega objekta. To Rainer Forst v primeru tolerance poimenuje »normativno odvisni koncept« (Forst, 2013). Če smo npr. tolerantni do nasilja, toleriranje ni priznано kot vrlina. Tudi v primeru ničelne tolerance pravzaprav ni nič drugega. Za podrobnejšo predstavitev problematike tolerance v sodobni pluralni družbi glej Sardoč (2011).

Ne preseneča torej, da se ničelna toleranca pojavlja kot osrednji koncept utemeljitve [neoliberalnih] javnih politik, ki naj bi različne »družbene probleme« zmanjšale ali celo odpravile. Pravzaprav je postala del železnega repertoarja različnih kampanj in programov ter sloganov in manifestov, ki nas poskušajo senzibilizirati za različne družbene probleme ter s tem povezane prakse ali dejanja, ki so moralno nesprejemljiva. Vse večje število družbenih problemov, ki postanejo predmet politik ničelne tolerance, kaže na to, da je sporočilna vrednost oz. ekspresivna funkcija teh politik vse prej kot neprepričljiva, kar je tudi skladno s t. i. »ekspresivno« funkcijo kaznovanja (Duff, 2001; Feinberg, 1970).⁴ Zdi se torej, da je njena narava neproblematična in njena vloga nevprašljiva, saj so družbeni problemi, ki jih skušamo razrešiti s politikami ničelne tolerance, v veliki meri jasni in določljivi.

Kljub temu pa so očitki in ugovori zoper te politike vse pogostejši, saj kritiki opozarjajo tako na problematičnost učinkov politik ničelne tolerance kot tudi na redukcionistično in enodimenzionalno pojmovanje različnih družbenih problemov ter na neskladnost teh politik s temeljnimi načeli sodobne pluralne družbe. Eden od paradoksov samega statusa politik ničelne tolerance je namreč v tem, da jih zagovorniki upravičujejo kot najustreznejši model spoprijemanja s posameznimi družbenimi problemi, njihovi kritiki in nasprotniki pa jih označujejo za zgrešene, pomanjkljive ali celo nevarne. Namesto »enostavne rešitve«, kakor je nazorno izpostavil Henry A. Giroux, so postale politike ničelne tolerance »kompleksen problem« (Giroux, 2003: 561). Lahko torej politike ničelne tolerance ponudijo odgovor na različne družbene probleme ali pa so tudi same del problema in ne rešitve?

Pričujoči prispevek analizira nekatere izmed osnovnih »koordinat« problematike politik ničelne tolerance, ki v obstoječih razpravah ostajajo v veliki meri nedorečene ali pa jih niti ne vsebujejo. Uvodni del prispevka prinaša predstavitev »genealogije« ničelne tolerance oz. samega izvora teh politik ter področij, ki so bila v zadnjih nekaj desetletjih predmet aplikacije politik ničelne tolerance. Sledi predstavitev »anatomije« oz. osnovnih elementov politik ničelne tolerance ter njihove utemeljitve. Četrty del prispevka prinaša predstavitev posameznih ugovorov in očitkov zoper te politike ter s tem povezane probleme. Sklepni del prispevka obravnava t. i. »paradoks« ničelne tolerance.

⁴ Kakor bo razvidno iz samega prispevka, ima problematika ničelne tolerance [vsaj] štiri ločene razsežnosti, in sicer pravno, kriminološko, sociološko in filozofsko. V pričujočem prispevku bo poudarek namenjen predvsem filozofski in sociološki razsežnosti ničelne tolerance.

Kontekst ničelne tolerance

Ničelna toleranca se pojavi v obdobju prve administracije ameriškega predsednika Ronalda Reagana kot oblika spoprijemanja z vse večjo navzočnostjo nelegalnih oz. prepovedanih substanc in njihovo uporabo ter s tem povezano problematiko trgovanja z drogami.⁵ Kot dedič »vojne proti mamilom« iz 80-ih let prejšnjega stoletja v ZDA,⁶ je ničelna toleranca našla svojo pot tudi v »spopadanju« s problematiko orožja in nasilja v šolah⁷ ter sovražnega govora, korupcije, ilegalnega priseljevanja, vožnje pod vplivom alkohola, spolnega nadlegovanja, ekstremizma, rasizma in preostalih diskriminacijskih praks, uhajanja zaupnih informacij, trgovanja z ljudmi, dopinga v športu itn. Kakor je izpostavil Zdenko Kodelja,

izvira izraz 'ničelna toleranca' (ki označuje politike, ki strogo kaznujejo vsak, tudi najmanjši prekršek) iz uveljavljanja državne in zvezne politike o mamilih iz 80. let prejšnjega stoletja. [...] Politika je zajemala prekrške, povezane z mamili, orožjem, tobakom in motenjem pouka. Zakon od šol, ki prejemale sredstva iz zveznega proračuna, zahteva, da sprejmejo politiko ničelne tolerance in za vsaj eno koledarsko leto izključijo vse učence oziroma dijake, ki v šolo prinesejo orožje. (Kodelja, 2010: 181)

86

V 90-ih letih 20. stoletja postanejo politike ničelne tolerance, kakor opozarjata Tim Newburn in Trevor Jones, eden od osrednjih ciljev mestnih oblasti v New Yorku⁸ v okviru spopadanja s problematiko nasilja (Newburn in Jones, 2007: 222). Od tu dalje postanejo politike ničelne tolerance, kakor izpostavlja francoski sociolog Loïc Wacquant (1999), eden od glavnih »izvoznih« artiklov ameriških javnih politik, ki niso vezane zgolj in samo na konzervativno politično usmeritev.⁹ Tako je npr. v času vzpona t. i. »novega«

⁵ Tukaj je potrebno opozoriti, da je v okviru problematike t. i. »vojne proti drogam« predpostavka politik ničelne tolerance usmerjena na »uporabnike« drog, ki naj bi generirali povpraševanje in s tem vzpostavili trg, kar – vsaj po tej interpretaciji – šele omogoča oz. vzpostavlja trgovanje ter s tem povezano tihotapljenje, preprodajo itn. Za predstavitev »vojne proti drogam« v okviru razprav o ničelni toleranci glej O'Brien in Yar (2008).

⁶ Za podrobnejšo analizo genealogije ničelne tolerance v razmerju do posameznih družbenih problemov, npr. drog, nasilja proti ženskam, glej Newburn in Jones (2007).

⁷ Politike ničelne tolerance so v šolski sistem ZDA vpeljane leta 1994, in sicer s sprejetjem »Gun-Free Schools Act«, ki je šolam zapovedal uzakonitev politik ničelne tolerance. Za predstavitev problematike ničelne tolerance do orožja in nasilja v šolah glej Skiba in Peterson (1999).

⁸ Za podrobnejšo predstavitev sprememb na področju javnih politik v New Yorku, ki jim je botrovala vpeljava politik ničelne tolerance, glej Wacquant, 2009 [8. poglavje (še posebej str. 260–261)].

⁹ Francoski sociolog Loïc Wacquant je v svojem prispevku »US Exports Zero Tolerance«, ki je bil objavljen v *Le Monde Diplomatique* (1999), opozoril na povezanost ideologije neoliberalizma ter pojma odgovornosti in politik ničelne tolerance. Kakor opozarja v tem eseju, so politike ničelne tolerance »nujno dopolnilo k množičnemu zapiranju, ki ga proizvaja kriminalizacija revščine« (ibid.).

laburizma v Veliki Britaniji v 90-ih letih 20. stoletja Jack Straw [kasnejši notranji minister v kabinetu Tonyja Blaira med letoma 1997 in 2001] zagovarjal ničelno toleranco do vseh oblik t. i. »urbanih problemov«, npr. vandalizma, risanja grafitov itn. Kakor sta v svojem prispevku »Symbolizing Crime Control: Reflections on Zero Tolerance« izpostavila Tim Newburn in Trevor Jones, je bila ničelna toleranca od samega začetka

retorično sredstvo, ki se uporablja za opozarjanje na brezkompromisne in avtoritativne ukrepe s strani države in njenih institucij proti zunanjim in notranjim sovražnikom. Označuje tudi nedvoumno vero v odziv pravosodja na težave z drogami, preusmeritev sredstev od drugih odgovorov (kot na primer zdravljenje) v izvrševanje, strožje kazni in oslabitev procesnih vidikov v korist »nadzora kriminala«. (Newburn in Jones, 2007: 223)

Iz zgoraj predstavljenega pregleda je razvidno, da smo bili v zadnjih nekaj desetletjih priča »eksploziji« politik ničelne tolerance. Hkrati je prišlo v okviru sprememb na področju javnih politik vse od 70-ih let prejšnjega stoletja dalje tudi do premika poudarka, ki je bil usmerjen – kakor je nazorno opozoril Henry A. Giroux – v odmik »iz socialnih naložb na poudarjanje javnega nadzora [...] ter kriminalizacije družbenih problemov« (Giroux, 2003: 557).¹⁰ Če je na empirični ravni osnovno vprašanje politik ničelne tolerance povezano z njihovo učinkovitostjo in pravičnostjo, se na teoretični ravni te politike soočajo s samo konceptualizacijo problematike, ki jo skušajo razrešiti, kar [tako neposredno kakor tudi posredno] odpira vprašanje retorike ničelne tolerance.

Retorika ničelne tolerance

Zagovorniki politik ničelne tolerance za utemeljitev teh politik ponujajo različne argumente. Najpogostejša argumenta na vprašanje »zakaj ničelna toleranca« izpostavljata nesprejemljivost določenih družbenih praks ali dejanj iz dveh ločenih razlogov, in sicer [i] kvantitativnega ter [ii] kvalitativnega. Prvi argument se osredotoča na razširjenost oz. obseg določenega družbenega problema, npr. »epidemiološka« razširjenost uporabe prepovedanih drog ali pa vse višja stopnja kriminala, nasilja, korupcije itn. Drugi argument v zagovor politik ničelne tolerance praviloma izpostavlja ekstremno odstopanje določenih praks od »mainstreama« oz. prevladujočih družbenih norm ter pravil ali vrednot. Tako je npr. Viviane Reding,

¹⁰ Tukaj je še posebej treba izpostaviti problematiko privatizacije zaporov ter povečanje populacije zapornikov [predvsem temnopoltih ter ostalih etničnih manjšin] v ZDA (Casella, 2001).

podpredsednica Evropske komisije, pristojna za pravosodje, leta 2013 ob dnevu žena pozvala k ničelni toleranci do pohabljanja ženskih spolnih organov oz. t. i. »obrezovanja«. ¹¹

Poleg tega se politike ničelne tolerance utemljuje tudi na podlagi neustreznega odnosa do določenih praks ali dejanj ter s tem povezanih problemov. Praviloma se pojavijo namreč takrat, ko v spopadanju z določenim družbenim problemom »tradicionalni« pristopi niso več ustrezni: neustreznost le-teh je utemeljena na vsesplošni permisivnosti do moralno problematičnih praks ali dejanj ter s tem povezano neučinkovitostjo. Zagovorniki jih pogosto utemljujejo z argumentom, da smo bili v preteklosti do različnih družbenih problemov preveč tolerantni oz. da je bila določena problematika zanemarjena, kar naj bi privedlo do razmer, ko je družbene probleme potrebno reševati z neprimerno ostrejšimi ukrepi.

Politik ničelne tolerance v prvi vrsti torej ne gre razumeti kot (ne)toleranco temveč kot odgovor na javne politike spoprijemanja z različnimi družbenimi problemi, ki temeljijo na liberalnemu pojmovanju tolerance, saj zagovorniki politik ničelne tolerance naslavljajo na toleranco do družbeno problematičnih ter moralno nesprejemljivih praks oz. dejanj dva ločena ugovora, in sicer [*i*] s socialno fragmentacijo povezan ugovor ter [*ii*] s pravicami povezan ugovor. Toleranca do družbeno problematičnih ter moralno nesprejemljivih praks oz. dejanj, npr. vandalizma, nasilja itn., naj bi bila zaradi svoje permisivnosti moralno sporna, saj naj bi neposredno prispevala k vse večji socialni fragmentaciji in vsesplošni eroziji skupnih vrednot. Hkrati naj bi bila toleranca do družbeno problematičnih ter moralno nesprejemljivih praks oz. dejanj, npr. do obrezovanja ženskih spolnih organov [predvsem med afriškimi priseljenci] v neskladju s temeljnimi pravicami posameznikov [v tem primeru deklet in žensk] ter [posredno] z osnovnimi načeli in temeljnimi vrednotami sodobne pluralne družbe.

Sočasno se ničelna toleranca utemljuje tudi kot zadnja izmed preostalih možnosti ali kot »skrajni ukrep« za spopadanje z družbenimi problemi, ki so pripoznani kot problematični oz. nesprejemljivi [*argument zadnje preostale možnosti*]. Politike ničelne tolerance so torej utemeljene kot odgovor na moralno nesprejemljivost praks ali dejanj in s tem povezanimi problemi ter hkrati kot odgovor na neustrezen oz. zgrešen pristop k določeni problematiki ter reševanju le-te. Da bi se lahko ustrezno soočili z ugovori in očitki, ki jih na te politike naslavljajo številni kritiki, je potrebno analizirati osnovne »koordinate« politik ničelne tolerance, in sicer njeno »anatomijo«.

¹¹ Poziv Viviane Reding za ničelno toleranco do pohabljanja ženskih spolnih organov oz. t. i. »obrezovanja« je dostopen na spletnih straneh: <http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/novica/select/ splosno/news/komisarki-pred-8-marcem-opozarjata-na-obrezovanje-zensk>.

Anatomija ničelne tolerance

Politike ničelne tolerance so utemeljene na teoriji »razbitih oken«, ki sta jo v svojem eseju »Broken Windows: The Police and Community Safety« artikulirala George Kelling in James Wilson (1982). V njem sta avtorja s prisposodobno razbitih oken ponazorila problem toleriranja manjših prekrškov, kar naj bi posledično vodilo v vse večje probleme oz. v vse hujše oblike asocialnega vedenja. Poleg svoje ekspresivne funkcije imajo politike ničelne tolerance tudi preventivno funkcijo, saj naj bi s sankcioniranjem še tako neznatnih moralno problematičnih praks preprečile nadaljnje širjenje posameznih družbenih problemov. V skladu s t. i. »utilitaristično doktrino« kaznovanja naj bi bile politike ničelne tolerance privlačne predvsem zaradi svoje – vsaj navidezne – učinkovitosti v spopadanju s posameznimi družbenimi problemi.¹²

Osnovni cilj politik ničelne tolerance kot oblike političnega odgovora na različne družbene probleme je torej zmanjšati ali celo odpraviti prakse ali dejanja, ki so moralno nesprijemljiva. Kljub raznolikosti zgoraj naštetih problematik, kjer se te politike aplicirajo, npr. droge, nasilje, sovražni govor, imajo vse izpeljanke politik ničelne tolerance enako strukturo: ne glede na vrsto oz. stopnjo »prekrška« je vsaka praksa ali dejanje, ki je pripoznano kot objekt ničelne tolerance, enako nesprijemljivo in posledično enako sankcionirano. Pravzaprav je enačenje moralne nesprijemljivosti manjšega in večjega »prekrška« temeljna predpostavka vseh politik ničelne tolerance. Izhodiščni pogoj teh politik je torej družbena pomembnost problematike, ki jo s temi politikami skušamo razrešiti, npr. droge, nasilje, sovražni govor itn. Za razliko od klasičnega pojmovanja tolerance, kjer prakso ali prepričanje, ki ga toleriramo dopuščamo zaradi nezadostnih razlogov, da bi le-to zavrnilo, je družbena nesprijemljivost praks ali dejanj, do katerih izvajamo politike ničelne tolerance, ena od osnovnih predpostavk teh politik.¹³

Med osnovne značilnosti politik ničelne tolerance sodi tudi t. i. »objektivizacija« prekrška, kjer je možnost tistega, ki presoja o samem prekršku, zvedena zgolj in samo na funkcijo pripoznanja moralne nesprijemljivosti določene prakse ali dejanja. Ničelna toleranca sicer razreši t. i. »problem subjektivnosti«, ¹⁴ saj so pravila, npr. kaj je nasilje ali pa orožje, jasna

¹² Za razliko od utilitarističnega oz. v »prihodnost« usmerjenega pogleda, ki ustreznost določene politike meri izključno na podlagi njenih posledic [praviloma učinkovitosti], pa je retributivna oz. povračilna doktrina pravičnosti usmerjena v že storjeno dejanje. Obe doktrini se razlikujeta tudi glede na vlogo intence storjenega dejanja ter pravičnosti same kazni.

¹³ Pravzaprav je to eden izmed osnovnih pogojev tolerance. Za podrobnejšo predstavitev pogojev in okoliščin tolerance glej: Deveaux (2000: 43); Laegaard (2010: 18); McKinnon, (2006 [1. poglavje]); Newey (1999 [1. in 2. poglavje]) ter Sardoč (2011).

¹⁴ S t. i. »problemom subjektivnosti« se srečamo tudi pri vrsti drugih konceptov, ki so moralno problematični, npr. terorizem (Nathanson, 2010).

in nedvoumna, a sočasno izniči posameznikovo polje presoje, saj mora strogo slediti sami sankciji, ki je predvidena za kršitev, pa naj je le-ta še tako minorna. »Bistvo politik ničelne tolerance,« kakor opozarjata Sarah James in Rick Freeze, »je namreč samodejno in nediskrecijsko izvajanje nedvoumnih in vnaprej določenih posledic za določene vedenjske prekrške« (James in Freeze, 2006: 583).

Kakor opozarjajo številni avtorji, se politike ničelne tolerance – navkljub svoji preprosti anatomiji in neposredni retoriki – soočajo z vrsto [tako empiričnih kakor tudi konceptualnih] ugovorov in očitkov glede neustreznosti tega modela spoprijemanja z moralno problematičnimi praksami oz. dejanji. Prav zaradi vse širše aplikacije teh politik, kakor tudi večjih pritiskov po njihovi odpravi, je treba pozorneje analizirati tudi kritiko politik ničelne tolerance ter s tem povezane očitke in ugovore.

»Ničelna toleranca = ničelna inteligenca«?

Kljub dejstvu, da so cilji politik ničelne tolerance nesporni oz. v celoti neproblematični, npr. »zmanjšanje nasilja v šolah ter zagotovitev varnega učnega okolja« (James in Freeze, 2006: 585), se te politike soočajo s številnimi ugovori in očitki. Na problematičnost politik ničelne tolerance so opozorili v številnih razpravah, ko so npr. analizirali problematiko nasilja v šolah ali pa orožja v šolah, kjer je prišlo do cele vrste odzivov, ki so pokazali, da so te politike v veliki meri neučinkovite, kontraproduktivne in diskriminacijske ter – kakor upravičeno opozarjajo številni kritik in nasprotniki teh politik – v prvi vrsti predvsem nepravilne oz. nepošteno.¹⁵

Prvo vprašanje je v veliki meri osredotočeno okoli očitka, da je ničelna toleranca v samem bistvu pravzaprav netolerantnost, saj ne dopušča nikakršnega odstopanja od sprejete doktrine ali pravila, npr. sankcioniranje prehitre vožnje, posedovanje prepovedanih drog itn. Drugo vprašanje se lahko pojasni z *ugovorom o disproportionalnosti*, ki se nanaša na razmerje med t. i. 'prekrškom' ter sankcijami oz. kaznijo, npr. da se posameznika za manjši prekršek kaznuje oz. sankcionira v enaki meri ali z enako kaznijo kakor za težji prekršek.

Vrsta empiričnih raziskav, npr. analiza učinkov politik ničelne tolerance do nasilja v šolah, opozarja, da so v praksi te politike pogosto pomanjkljive ali v celoti neustrezne, saj izključno konsekvencialistično pojmovanje teh politik – v veliki meri – zaobide nekatera temeljna substantivna vprašanja. V prvi vrsti velja izpostaviti predvsem očitke o neučinkovitosti, kontraproduktivnosti, diskriminatornosti in nepravilnosti politik ničelne tolerance. Kot se

¹⁵ Tukaj puščamo ob strani različna protislovja, ki so povezana z napetostjo med posameznimi javnimi politikami, npr. politikami ničelne tolerance ter inkluzivnih šolskih politik (James in Freeze, 2006).

je pokazalo v številnih primerih, so politike, ki sankcionirajo manjši in večji prekršek, v enaki meri neučinkovite ali celo kontraproduktivne [ter v prvi vrsti seveda predvsem nepravilne]. Ena od možnih razlag za neučinkovitost teh politik je ta, da v odnosu do večjih prekrškov ne uvedejo nobene spremembe, temveč se z enakim pristopom lotijo še tako majhnega prekrška, ki je pripoznan za objekt ničelne tolerance. Kakor opozarjajo nekateri kritiki, se politike ničelne tolerance pravzaprav ne ukvarjajo s pravim oz. resničnim problemom, saj vse »težje« pojavnne oblike moralno problematičnih praks, npr. nasilja, korupcije, sovražnega govora itn., puščajo enako obravnavane oz. sankcionirane kakor prej. Prav tako so politike ničelne tolerance neobčutljive za razliko med posameznim prekrškom oz. dejanjem ter ponavljajočo se prakso [ugovor o *asimetričnosti ničelne tolerance*].

Hkrati politike ničelne tolerance posameznike, ki jih sankcionirajo, jemljejo kot sredstvo, in ne kot cilj, saj je ena od osnovnih vlog politik ničelne tolerance primarno ekspresivna, torej da posameznike odvrne od izvajanja moralno problematičnih družbenih praks. Prav ekspresivna funkcija politik ničelne tolerance nakazuje, da so le-te v veliki meri sredstvo, in ne cilj. Kot sredstvo namreč služijo za opozarjanje tistih, ki nekega prekrška [še] niso storili, da jih lahko doletijo disproporcionalne sankcije. Tisti posameznik, ki torej je storil npr. neko moralno problematično oz. nesprejemljivo dejanje, ki je predmet politik ničelne tolerance, je tako instrumentaliziran za potrebe informiranja oz. opozarjanja tistih, ki nekega moralno spornega dejanja oz. prakse še niso storili. Različne raziskave tudi potrjujejo, da se določene pojavnne oblike praks ali dejanj, ki so predmet teh politik, pojavljajo pogosteje pri manjšinah ali priseljencih oz. ostalih skupinah, ki so – tako ali drugače – deprivilegirane v primerjavi z večinsko populacijo, kar vodi v t. i. »problem diskriminatornosti« (npr. Giroux, 2003).¹⁶ Ti ugovori torej niso usmerjeni v relativizacijo ali celo ignoriranje družbenih problemov, temveč v kritiko enačenja med seboj neprimerljivih družbenih praks ali dejanj ter nepravilnost in diskriminatornost politik ničelne tolerance.

Za razliko od empiričnih ugovorov in očitkov zoper politike ničelne tolerance, ki se primarno nanašajo na neustrezne *učinke* teh politik, se konceptualni ugovori zoper ničelno toleranco primarno nanašajo na problematičnost *same* narave ničelne tolerance, na njeno neskladnost s temeljnimi načeli sodobne pluralne družbe (npr. njena nepravilnost) ter osnovno

¹⁶ T. i. 'problem diskriminatornosti' politik ničelne tolerance v razmerju do posameznih družbenih skupin se pojavi v okviru razprav o pohabljanju ženskih spolnih organov oz. t. i. »obrezovanju«, saj naj bi bila ta praksa razširjena predvsem med afriškimi priseljenci v Evropi, ZDA idr. Prav prakse, ki so neskladne s splošno sprejetimi načeli in vrednotami sodobne pluralne družbe, so tudi ena od izhodiščnih napevov med liberalizmom, multikulturalizmom in feminizmom. Za podrobnejšo predstavitev osnovne dinamike teh konfliktov glej Shachar (2001) in Song (2007), za predstavitev problematike deprivilegiranih družbenih skupin in kaznovanja ter s tem povezano kriminalizacijo revščine pa glej Wacquant (2009).

substantivno vprašanje, ki se nanaša na samo opredelitev problema, ki je predmet politik ničelne tolerance, npr. nasilje, droge, sovražni govor itn.¹⁷

Med substantivnimi očitki zoper te politike izstopajo predvsem ugovori o nepravilnosti, disproportionalnosti in nesimetričnosti politik ničelne tolerance ter s tem povezanimi sankcijami. Prav zaradi tega jih kritiki enačijo z »ničelno inteligenco«, saj je postavljanje enačaja med manjšim in večjim »prekrškom« *a priori* nepravilno [*ugovor o neekvivalentnosti ničelne tolerance*]. Pri ugovoru o nepravilnosti politik ničelne tolerance je tako potrebno biti pozoren na dva ločena vidika, in sicer [*i*] očitek o relativizaciji [kjer se z enakim sankcioniranjem zmanjša vrednost večjega prekrška] ter [*ii*] očitek o nepoštenosti [kjer je tudi manjši prekršek sankcioniran enako kot večji prekršek]. Enako sankcioniranje večjega in manjšega prekrška torej relativizira večji prekršek v primerjavi z manjšim [*ugovor o disproportionalnosti ničelne tolerance*], kar naj bi bilo v neskladju s t. i. »načelom poštenosti« (Klosko, 1987). Politike ničelne tolerance so tako v neskladju z načelom proporcionalnosti kot enim od temeljnih kriterijev poštenosti, saj mora biti ustrezna teorija kaznovanja, kakor je izpostavil Anthony Duff, »postavljena v okvir širše politične teorije o ustreznem značaju in vlogi države ter o pravilnem odnosu med državljanji in državo« (Duff, 2001: 277).

Predstavljeni ugovori zoper politike ničelne tolerance kažejo na dva ločena očitka, ki naj bi v zadostni meri potrjevala neustreznost tega modela spoprijemanja z določenimi družbenimi problemi. Prvi očitek meri na nejasno vrednost ničelne tolerance, saj naj le-ta ne bi bila zmožna generirati soglasja okoli opredelitve samega predmeta ničelne tolerance, npr. nasilja, sovražnega govora itn. Nasprotno pa meri drugi očitek na nedoločljivost učinkov politik ničelne tolerance, saj temelji na predpostavki t. i. »fenomena snežne kepe«,¹⁸ torej, da bodo ob neukrepanju v primeru manjših prekrškov nujno sledili kvantitativno večji izgredi. Prav z osredotočanjem na samo en dejavnik naj bi spregledali kompleksnost družbenih problemov, ki so moralno problematični oz. nesprejemljivi [*očitek o redukcionistični interpretaciji politik ničelne tolerance*].

Če je na empirični ravni problematičnost politik ničelne tolerance predvsem v negativnih učinkih, ki naj bi jih generirale te politike, pa je na teoretični ravni problematičnost politik ničelne tolerance predvsem konceptualne narave. Hkrati je potrebno tudi izpostaviti, da predstavlja eno od ovir pri analizi teh politik t. i. problem »politične korektnosti«, saj je relativizacija ali ignoriranje družbenih problemov, ki so predmet oz. objekt politik ničelne tolerance, v veliki meri obsojeno na neuspeh. Kljub temu pa so

¹⁷ Nekateri pojmi kot npr. terorizem imajo poleg teoretične komponente še politično, saj pristopajo k njemu ljudje, kakor opozarja Stephen Nathanson, »z močnimi interesi« (npr. Nathanson, 2010: 13).

¹⁸ Ta razsežnost politik ničelne tolerance temelji na predpostavki o koekstenzivnosti posameznih družbenih problemov, kjer naj bi manjši prekršek ireduktibilno vodil v večjega.

politike ničelne tolerance – kakor je bilo prikazano v tem razdelku – predmet vse pogostejših kritik, ugovorov in očitkov, saj so učinki teh politik vse prej kot neproblematični, njena temeljna načela pa vse prej kot jasna in enoznačna.

Sklep

Kakor je razvidno iz predstavljene problematike, je ničelno toleranco potrebno misliti na vsaj treh ločenih ravneh, in sicer [*i*] kot geslo; [*ii*] kot politiko in [*iii*] kot koncept. Če ničelno toleranco razumemo kot slogan, potem je samo pojmovanje ničelne tolerance načeloma pozitivno in nevrtašljivo, saj obstaja nekakšno soglasje, da je potrebno različne družbene probleme, ki jih skušamo odpraviti, npr. nasilje, droge, korupcijo, sovražni govor itn., razrešiti in odpraviti. Kakor opozarja Olivier Reboul, predstavlja geslo vselej »znak zavezanosti nečemu« (Reboul, 1979). Kot politika se različne rešitve, ki jih ponujajo posamezne politike ničelne tolerance, predvsem soočajo s pomanjkanjem dokazov, ki bi nedvoumno potrjevali pozitivne učinke teh politik. Politike ničelne tolerance namreč zanemarijo oz. izključijo vse ostale materialne in nematerialne dejavnike, ki so lahko povezani z določeno nesprejemljivo oz. problematično družbeno prakso, saj vzpostavijo neposredno povezavo med predhodno tolerance oz. dopuščanjem nekega družbenega pojava in npr. povečano stopnjo npr. nasilja v družbi. Politike ničelne tolerance se praviloma pojavijo takrat, ko imamo neki družbeni problem, za katerega predhodne politike ne uspejo zagotoviti ustrezne ali zadovoljujoče rešitve. Neustreznost teh praks oz. pristopov je praviloma utemeljena na predpostavki o njihovi neučinkovitosti oz. permisivnosti, kar ima za posledico [vsaj za zagovornike politik ničelne tolerance] »eksplozijo« ali »epidemijo« nekega problematičnega družbenega pojava. Na konceptualni ravni pa je ničelna toleranca problematična prav zaradi svoje nekoherentnosti in dvoumnosti, saj sama sintagma »ničelna toleranca« govori o tem, da gre v tem primeru za netoleranco do moralno nesprejemljivih praks ali dejanj.

Kljub pozitivni sporočilni vrednosti različnih kampanj, programov, gesel in manifestov ter [vsaj delni] legitimnosti ciljev teh politik, retorika ničelne tolerance zamegljuje tako učinkovitost in pravičnost politik ničelne tolerance, protislovnost moralnega statusa določene družbene problematike ter nejasnost različnih pojmovanj posameznih družbenih problemov. Eden od ključnih problemov politik ničelne tolerance je namreč odsotnost same kategorije »mej« (ne)tolerance, saj politike ničelne tolerance zajamejo vse pojavnne oblike določenega »družbenega problema« (npr. postavitvev enačaja med zaušnico in pretepom, ki se konča s težjo fizično poškodbo v primeru ničelne tolerance do nasilja). Osnovno vprašanje tako ni več osredotočeno

okoli problematike »meje« (ne)tolerance, ki tradicionalno velja za osrednji problem vsakega pojmovanja tolerance, temveč t.i. »substantivno« vprašanje oz. opredelitev samega problema, ki je predmet politik ničelne tolerance, npr. kaj je nasilje, sovražni govor itn.¹⁹

Pri politikah ničelne tolerance kot obliki političnega odgovora na tiste družbene probleme, prakse in dejanja, ki so moralno nesprejemljiva, gre torej za nekakšen paradoks: če so te politike rezultat povečane senzibilnosti za različne družbene probleme, je eden od paradoksov politik ničelne tolerance v tem, da se senzibilnost za razlike med posameznimi pojavnimi oblikami problematičnih pojavov, praks ali dejanj zmanjša oz. v skrajnem primeru celo izniči. Paradoks ničelne tolerance temelji namreč v njeni izključujočnosti in enodimenzionalnosti. Vsak družbeni pojav – vključno z nasiljem, sovražnim govorom, zlorabo drog in uporabo orožja [vse to so »tradicionalni« objekti politik »ničelne tolerance«] – je tako kompleksen kakor tudi raznolik oz. večplasten. Iz tega lahko izpeljemo dva ločena sklepa, ki kažeta na paradoksalno naravo politik ničelne tolerance, in sicer [i] v skladu z ideologijo neoliberalizma oz. v imenu svobode posameznika se država umika iz socialnih programov, se pa vanje vrinja v imenu korekcije moralno problematičnih praks ali dejanj ter [ii] s postavitvijo enačaja med različnimi pojavnimi oblikami posameznih negativnih oz. nezaželenih družbenih pojavov, ki se med seboj – tako kvantitativno kot tudi kvalitativno – razlikujejo smo zagrešili t.i. *napako ekvivalence*. Prav zato, da gesla in manifesti ne postanejo prazni, politike spoprijemanja z različnimi družbenimi problemi pa slepe, je neselektivno uporabo politik ničelne tolerance kot del fenomena t.i. »moralne panike« potrebno nadomestiti s t.i. »selektivno netoleranco«.

LITERATURA

- Barry, Brian (2001): *Culture and Equality*. Cambridge: Polity Press.
- Casella, Ronnie (2001): *At zero tolerance: punishment, prevention, and school violence*. New York: Peter Lang.
- Cohen, Gerald A. (1989): *On the Currency of Egalitarian Justice*, *Ethics* 99(4): 906–944.
- Cohen, Joshua, Matthew Howard & Martha C. Nussbaum (ur.) (1999): *Is Multiculturalism Bad for Women?* Princeton: Princeton University Press.
- Deveaux, Monique (2000): *Cultural Pluralism and Dilemmas of Justice*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Duff, Anthony R. (2001): *Punishment, Communication and Community*. Oxford: Oxford University Press.
- Dworkin, Ronald (1981a): *What is Equality? Part I: Equality of Welfare*, *Philosophy & Public Affairs*, 10(3): 185–246.

¹⁹ V primeru terorizma Igor Primoratz opozarja na dve vprašanji, ki ga le-ta odpira, in sicer [i] logično vprašanje [kaj je terorizem] ter [ii] moralno vprašanje [ali terorizem lahko kdaj upravičimo].

- Dworkin, Ronald (1981b): What is Equality? Part II: Equality of Resources, *Philosophy & Public Affairs*, 10(4): 283–345.
- Dworkin, Ronald (2000): *Sovereign Virtue*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Feinberg, Joel (1970): *Doing and Deserving: Essays in the Theory of Responsibility*. Princeton: Princeton University Press.
- Forst, Rainer (2013): *Toleration in Conflict: Past and Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedman, Milton & Rose Friedman (1980): *Free to Choose: A Personal Statement*. London: Harcourt Brace Jovanovich.
- Giroux, Henry A. (2003): Racial Injustice and Disposable Youth in the Age of Zero Tolerance, *Qualitative Studies in Education*, 16(4): 553–565.
- James, Sarah in Rick Freeze (2006): One Step Forward, Two Steps Back: Immanent Critique of the Practice of Zero Tolerance in Inclusive Schools, *International Journal of Inclusive Education*, 10(6): 581–594.
- Kateb, George (2011): *Human Dignity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Keller, Simon (2007): *The Limits of Loyalty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kelling, L. George in James Q. Wilson (1982): Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety, *The Atlantic Monthly* (march, 1982) [<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/2/>].
- Klosko, George (1987): The Principle of Fairness and Political Obligation, *Ethics*, 97(2): 353–362.
- Kodelja, Zdenko (2010): Politika ničelne tolerance, *Šolsko polje*, XXI, 5–6: 181–189.
- Laegaard, Sune (2010): Recognition and Toleration: Conflicting Approaches to Diversity in Education. V: M. Sardoč (ur.), *Toleration, Respect and Recognition in Education*, str. 17–32. Oxford: Wiley-Blackwell.
- McKinnon, Catriona (2006): *Toleration: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Nathanson, Stephen (2010): *Terrorism and the Ethics of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newey, Glen (1999): *Virtue, Reason and Toleration: The Place of Toleration in Ethical and Political Philosophy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- O'Brien, Martin in Majid Yar (2008): *Criminology: The Key Concepts*. London: Routledge.
- Okin, Susan M. (1999): Is Multiculturalism Bad For Women? V: J. Cohen, M. Howard and M. C. Nussbaum (ur.), *Is Multiculturalism Bad for Women?*, str. 9–24. Princeton: Princeton University Press.
- Philp, Mark (2007): *Political Conduct*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Primoratz, Igor (2011): *Terrorism*. Stanford Encyclopedia of Philosophy <http://plato.stanford.edu/entries/terrorism/> [dostopno 5. Junija 2014].
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Reboul, Olivier (1975): *Le slogan*. Bruselj: Editions Complexe.
- Reboul, Olivier (1979): Slogans and the Educator, *Prospects – Quarterly Review of Education*, 9(3 [številka 31]).

- Sardoč, Mitja [ur.] (2010): *Toleration, Respect and Recognition in Education*. London: Wiley-Blackwell.
- Sardoč, Mitja (2011): Toleranca v sodobni pluralni družbi, *Analiza*, 15(4): 39-54.
- Sardoč, Mitja (2013a): Enake [izobraževalne] možnosti in družbena neenakost, *Sodobna pedagogika*, 64(2): 48-62.
- Sardoč, Mitja (2013b): Anatomija enakih možnosti, *Šolsko polje*, XXIV(5/6): 145-159.
- Shachar, Ayelet (2001): *Multicultural Jurisdictions: Cultural Differences and Women's Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sharkansky, Ira (2002): Slogan as Policy, *Journal of Comparative Policy Analysis*, 4(1): 75-93.
- Skiba, R. J. & Peterson, R. L. (1999): The dark side of zero tolerance: Can punishment lead to safe schools? *Phi Delta Kappan*, 80.
- Song, Sarah (2007): *Justice, Gender and the Politics of Multiculturalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Soutphommasane, Tim (2012): *The Virtuous Citizen: Patriotism in a Multicultural Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, Dennis F. (2005): *Restoring Responsibility: Ethics in Government, Business and Healthcare*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wacquant, Loïc (1999): France: US Exports Zero Tolerance, *Le Monde Diplomatique* (April).
- Wacquant, Loïc (2009): *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.